

Медіаінформаційна грамотність у післядипломній педагогічній освіті

Обґрунтовано важливість інтегрування медіаосвіти і медіаінформаційної грамотності в освітню програму підвищення кваліфікації педагогічних працівників.

Ключові слова: медіаосвіта, медіаграмотність, медіакультура.

Stashenko M. O., Rud O. V. Media Information Literacy in In-Service Teacher Training.

The importance of media education and media information literacy integration into the educational program of pedagogical workers advanced training is substantiated.

Key words: media education, media literacy, media culture.

Постановка проблеми. Сучасний світ по праву називають світом масових комунікацій. Збільшення числа каналів радіомовлення, телебачення, інформаційних технологій систематизації даних (телетекст, телеінтернет), бурхливий розвиток комп'ютерних мереж, відео і DVD-технологій, розвиток кіно, фотографії – усе це змушує говорити про якісні зміни загальнопланетарної культури, які справляють кардинальний вплив на національні культури.

Медіаосвіта є частиною основних прав кожного громадянина будь-якої країни на свободу самовираження і права на інформацію та інструментом підтримки демократії.

У Конституції України (ст. 34) визначено:

«Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань.

Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір».

Дітям шкільного віку доводиться стикатися з постійно зростаючим потоком інформації. Вони відчують значні труднощі, коли їм необхідно проявити пошукові навички, самостійно критично оцінити отриману інформацію.

Зважаючи на те, що медіаграмотність виступає як значуща якість особистості дитини шкільного віку, актуальною є проблема розвитку комунікативної культури особистості засобами медіаосвітньої діяльності, уміння володіти рідною мовою. Ця проблема є однією з пріоритетних у педагогіці, оскільки прогрес суспільства – це шлях постійної творчості, подолання стереотипів, вироблення нових, нестандартних, несподіваних ідей, оригінальних підходів і шляхів до їх втілення.

Використання медіаосвітніх технологій сприяє формуванню нових видів діяльності, реалізації компетентнісного підходу та розвитку критичного мислення, індивідуалізації процесу навчання, формуванню комунікативної культури, навичок дослідницької діяльності. Медіаосвіта в ЗЗСО – це формування уявлень про медійний простір, шлях удосконалення та урізноманітнення освітнього процесу в закладі освіти, успішна соціалізація учнів.

ЮНЕСКО визначає медіаосвіту як напрямок в освіті, пов'язаний з усіма видами медіа (друкованим, графічним, звуковим, екранним і т. ін.) та різноманітними технологіями; вона дає можливість учням зрозуміти, як масова комунікація використовується в їх соціумах, набути елементарні навички застосування медіа у зв'язках з іншими людьми.

Ще 1989 року Радою Європи на основі документів ЮНЕСКО прийнято «Резолюцію з медіаосвіти та нових технологій», де зазначалося, що, зважаючи на вирішальну роль медіа як телевізійного, радіо-, кінематографічного, культурного досвіду дітей, медіаосвіта повинна починатись якомога раніше.

Чинні освітні програми передбачають: стратегію розвитку життєвих компетентностей учнів; формування основ соціальної адаптації та комунікативної культури; розвиток потреби в реалізації власних творчих здібностей. Саме формування практичних умінь є пріоритетним завданням сучасної педагогічної науки і практики.

Розвиток культури, зокрема медіакультури, – важлива складова особистісного зростання учня. Базовий компонент освіти засвідчує, що освіта перебудовується в напрямі компетентнісного підходу до цілісного і загального розвитку дитини, підкреслює можливість закладання підвалин успішного дорослого життя.

Аналіз останніх досліджень. Формування основ медіакомпетентності дітей шкільного віку ґрунтується на дослідженнях медіаосвітніх теорій: філософської концепції «діалогу культур» (М. Бахтін, Ю. Лотман та ін.); теорій, тенденцій і проблем медіаосвіти за кордоном і в Україні (Д. Бааке, О. Волошенко); з теорії становлення інформаційного суспільства (Д. Белл, К. Колін); Н. Баженової, О. Баранова, Г. Онкович, І. Льовшиної, Т. Іванової та інших медіапедагогів; теорії розвитку особистості в діяльності та спілкуванні (Л. Виготський, В. Давидов, А. Ельконін та ін.); проблеми формування комунікативної культури засобами медіаосвіти (А. Немирич, А. Богуш, Н. Гавриш, В. Іванов та ін.).

Виходячи з соціокультурної ситуації, що склалася в нашому суспільстві, медіаосвіта стає

одним із пріоритетних напрямів виховання дітей. І сьогодні важливо розуміти, що навчання дітей елементарної медіаграмотності повинно починатися з дошкільного віку і тривати протягом повного циклу навчання.

Виклад основного матеріалу. «Медіаграмотність – результат медіаосвіти, це вміння формулювати медійну потребу, шукати, відбирати, оцінювати і пояснювати суттєві підсумки пошуку і представляти їх у вигляді нового медійного продукту і /або своєї точки зору. Тобто це вміння формулювати медійну потребу, розуміти, що саме потрібно і важливо. А також вміння інтерпретувати медіатексти, робити відповідні висновки, зрозуміло формулювати смислові результати медійного пошуку. Медіаграмотність виступає результатом неперервного медіаосвітнього і медіавиховного процесу в дошкільній освіті» [1, с. 54].

Дійсно, бурхливий розвиток електронних технологій, широке впровадження інтерактивних систем комунікації, навчальних програм у мультимедійних технологіях забезпечило вторгнення в суспільство недоступного раніше потоку аудіовізуальної інформації – від масової теле-, кіно-, іншої відеопродукції до електронних мереж Інтернет. Це спричинило помітні трансформації у сфері культури, як позитивні, так і негативні, майже повну зміну матриць свідомості, ціннісних систем і мислення, сприйняття навколишнього світу. Зазначене повною мірою стосується також підростаючого покоління – учнів загальноосвітніх шкіл, студентів вищих навчальних закладів, молоді. Адже не таємниця, що людина майже з перших хвилин свідомого життя опиняється в епіцентрі медіаполя. Саме тому суспільство повинно мати право отримувати правдиву інформацію про себе і про все те, що може вплинути на нього [2; 3].

Отже основне завдання спецкурсу «Медіаосвіта та медіаінформаційна грамотність сучасного вчителя Нової української школи» полягає у створенні механізму формування громадської думки щодо конкретних категорій – сутності, явищ, дійсності, понять, ідей тощо. Адже, на жаль, непоодинокі випадки, коли в друкованих, аудіо- і відеозасобах інформації є маніпуляція свідомістю громадян та пропаганда, що неприпустимо. Створення ефективного механізму критичного осмислення і корегування інформації, отриманої через ЗМІ, відпрацювання особистісної системи ціннісних орієнтацій та формування умінь інтерпретувати інформацію, розуміти її суть, адресну спрямованість, мету інформування, викриття прихованого значення мають усунути негативний вплив на свідомість громадян, особливо учнівської та студентської молоді.

Варто враховувати і ту обставину, що масмедіа мають відігравати також роль потужного культурного інтегратора, виконувати виховні функції, диктувати норми поведінки особи в суспільстві, ставлення її до інших людей, зберігати культурні традиції [4].

Формування аудіовізуальної грамотності надає додаткові можливості щодо самореалізації і соціалізації молоді, викоренення девіантної та делінквентної поведінки її через практично орієнтовану творчість у сфері аудіовізуальних мистецтв.

Принципи сприйняття друкованої інформації започатковано ще німецьким винахідником книгодрукування Йоганном Гутенбергом (середина XV ст.), який виготував так звану 42-рядкову Біблію – перше друковане видання в Європі, що визнане шедевром ранньої поліграфії [5]. На жаль, сьогодні ми спостерігаємо кризу читання. Кінематограф, телебачення, відео, радіо, окремі друковані засоби масової інформації, нав'язлива реклама дедалі загострюють ситуацію інформаційного вибуху, руйнують екологію аудіовізуального середовища, до існування у якому приречені майже усі жителі планети. Саме тому на часі започаткування медіаосвіти, яка у майбутньому повинна стати компонентом загальної освіти, невід'ємною частиною навчальних програм усіх ступенів [6].

Медіаосвіта педагогічних працівників відкриває можливості інтенсивного впровадження основ аудіовізуальної грамотності в ЗНЗ.

Таким чином, запровадження в закладах освіти навчальної дисципліни «Медіаосвіта (медіаграмотність)» потребує, в першу чергу, навчально-методичного забезпечення, розроблення навчальних програм, відповідної навчально-методичної літератури, проведення семінарів-тренінгів тощо. Консультативно-методична робота щодо ознайомлення педагогів із вітчизняними медіаосвітніми моделями та аналогічними розробками фахівців інших країн сприятиме реалізації програм аудіовізуальної грамотності учнів ЗЗСО.

Навчальну програму спецкурсу «Медіаосвіта та медіаінформаційна грамотність учителя Нової української школи» розроблено за рекомендаціями Академії української преси.

Програмою спецкурсу передбачено вивчення слухачами курсів підвищення кваліфікації педагогічних працівників теоретичного матеріалу, проведення семінарських і практичних занять, тренінгів та написання авторських робіт. Підсумковий контроль – контрольна робота чи виконання тестових завдань.

Важлива роль у формуванні основ медіапедагогіки та аудіовізуальної грамотності учнівської молоді має бути відведена обласним інститутам післядипломної педагогічної освіти. На курсах підвищення кваліфікації педпрацівників ЗЗСО доцільно передбачити надання таких освітніх послуг. Теми запропонованого спецкурсу можуть бути інтегровані в ОПП підвищення кваліфікації педагогічних працівників усіх категорій.

Особливої ваги це питання набуває нині при реалізації прийнятої у 2016 році президентом Національної академії педагогічних наук України нової редакції Концепції впровадження медіаосвіти та нового Державного стандарту початкової освіти, який містить курс навчання медіаграмотності, відповідно до яких школярі мають засвоїти навички зі сприйняття, аналізу, інтерпретації, критичного оцінювання інформації в текстах різних видів та медіатекстах [7].

«Медіаграмотність – це необхідне вміння для сучасної особистості, – виокремила міністр освіти і науки України Лілія Гриневич під час презентації

проекту «Вивчай та розрізняй (Learn to Discern)», – це перша в своєму роді ініціатива із інфомедійної грамотності для ЗЗСО. Ця програма має на меті сформувати в учнів України навички критичного мислення, що необхідні, аби не піддаватися впливу дезінформації та пропаганди. ... Для виживання нашої держави дуже важливо, щоб громадяни вміли критично мислити, – сказала вона. – Ми мусимо відверто собі сказати, що метою пересічної школи ніколи не було навчити критично мислити. Адже критично мислити означає, що людина вміє ставити запитання, а не приймає просто так, на віру. Традиція ж пострадянської школи – знати правильну відповідь на запитання. Ми зараз змінюємо цю парадигму. Медіаграмотність – це необхідне вміння для сучасної особистості: ми підкреслюємо це і в концепції Нової української школи, і законі „Про освіту”. Ми вдячні нашим партнерам, які допомагають нам розробити методологію інтеграції медіаграмотності в шкільні предмети» [8].

У професійній діяльності особа, яка опанувала цілісний курс теоретичного матеріалу програми і набула відповідних компетентностей, *повинна вміти*:

- виявляти маніпулятивний зміст медіа;
- використовувати міжнародні, законодавчі, нормативно-правові документи адаптації учнів загальноосвітніх шкіл та студентів вищих навчальних закладів до сучасних соціально-економічних умов у суспільстві;
- здійснювати аргументований критичний огляд аудіовізуальної та друкованої інформації, готувати рецензії;
- оцінювати зміст, форму і стиль аудіовізуальної та друкованої інформації;
- застосовувати раціональні методи пошуку, відбору, систематизації та використання аудіовізуальної, друкованої інформації;
- здійснювати перевірку та класифікацію джерел інформації;
- аналізувати явища і процеси в соціально-економічному житті суспільства в минулому та сучасному вимірах;
- давати оцінку культурно-історичному розвитку суспільства, його культурному і духовному надбаванню;
- в професійній діяльності використовувати комп'ютерні програми навчання, програму Intel® «Навчання для майбутнього», навчальні ресурси глобальної Мережі;
- використовувати спеціальні комп'ютерні програми, системи віртуальної реальності;
- поєднувати традиційні методи навчання з мультимедійними засобами подачі інформації, засобами масової інформації;
- використовувати в освітньому процесі приклади негативних соціальних тенденцій, що створюють ЗМІ (пониження рівня моральних і духовних потреб молоді, створення негативних ідеалів і кумирів, героїв тощо);
- запроваджувати в навчальному процесі інноваційні технології, створювати єдиний інформаційний простір (інтерактивність, комунікативність, мультимедійність, індивідуалізація тощо);

– використовувати аудіовізуальну інформацію для сприйняття світу та взаємодії з соціумом;

– характеризувати соціальну інформацію за такими ознаками, як доступність, кількість, цінність, зміст, об'єктивність, адекватність, достовірність, точність, оперативність, надійність та ін.;

– залучати старше покоління, громадські організації, батьків учнівської молоді до формування морально-етичних орієнтирів, навчання правильно орієнтуватися у пропозиціях сучасних масмедіа, формування власної думки;

– розпізнавати гіперболізовані ознаки медіаповідомлень та пояснювати мету їх демонстрування;

– орієнтуватися в сучасному медіапросторі, розуміти основні принципи функціонування різних видів масової інформації;

– розрізняти інформацію за рівнем впливу на особистість, аналізувати й оцінювати медіаповідомлення;

– розшифровувати та використовувати закодовану в медіаповідомленнях інформацію;

– розрізняти та застосовувати методи організації професійної діяльності вчителя з використанням технології мультимедіа;

– збирати, обробляти, зберігати та передавати інформацію з урахуванням пріоритетів професійної діяльності вчителя;

– самостійно створювати медіапроекти в галузі професійної діяльності вчителя.

Після опанування теоретичного матеріалу спецкурсу з питань медіаосвіти (медіаграмотності) особи, які навчаються, *повинні знати*:

– законодавчі та нормативно-правові акти щодо адаптації учнів ЗЗСО до сучасних соціально-економічних умов суспільства;

– державну політику щодо молодіжних громадських організацій стосовно питань соціальної адаптації; становлення та розвитку молоді, сприяння зайнятості молоді в соціально-економічному секторі;

– роль медіа в формуванні полікультурної картини світу;

– педагогічні аспекти аудіовізуальної грамотності;

– функції і класифікацію засобів масової інформації за способом передачі інформації і каналами сприйняття;

– негативні тенденції, що створюють ЗМІ (дезорієнтація особистості, крайній негативізм, надлишковий оптимізм тощо);

– соціальні аспекти девіації як форми соціальної дезадаптації;

– методологічні аспекти медіапедагогіки й основ аудіовізуальної грамотності;

– особливості використання медіаінформації слухачами курсів підвищення кваліфікації педагогічних працівників, учнями загальноосвітніх шкіл; мультимедійність та психолого-педагогічні умови сприйняття і засвоєння навчального матеріалу;

– принципи, засоби, методи збору, систематизації, узагальнення і використання аудіовізуальної та друкованої інформації;

– роль комп'ютера в активізації пізнавальної діяльності учнів загальноосвітніх шкіл та студентів вищих навчальних закладів;

– позитивні та негативні наслідки застосування медіатехнологій навчання;

– організаційно-методичні та психолого-педагогічні аспекти формування основ аудіовізуальної грамотності слухачів курсів підвищення кваліфікації педагогічних працівників, студентів вищих навчальних та учнів загальноосвітніх шкіл;

– принципи маніпулювання свідомістю споживачів аудіовізуальної інформації;

– спецмедіапроекти, елементи навіювання в ЗМІ, їх шкідливі наслідки та прояви в суспільстві;

– роль медіа в навчально-виховному процесі закладів післядипломної педагогічної освіти ЗЗСО;

– сутність політичних, правових, трудових, патріотичних, моральних, релігійних, естетичних, філософських поглядів сучасної молоді;

– сутність медіакомпетенцій педагогічних і науково-педагогічних працівників;

– сучасну парадигму освіти і роль учителя в інноваційному інформаційному просторі;

– дидактичний і виховний потенціал медіа (інтерактивність, комунікативність, мультимедійність, індивідуалізація тощо);

– засоби створення середовища для культурного і духовного зростання учнівської молоді, для її соціальної адаптації;

– правила культури спілкування в інформаційному суспільстві та методи захисту від можливих негативних впливів у процесі масової комунікації.

Висновки. Головним завданням медіаосвіти (медіаграмотності) педагогічних, науково-педагогічних працівників є підготовка учнівської молоді до життя в сучасних інформаційних умовах на основі аудіовізуальної грамотності, розвиток навичок розуміння та усвідомлення наслідків впливу різних видів медіа на психіку особи та суспільства в цілому.

Підготувати підростаюче покоління до свідомого існування у медіасередовищі та органічної інтеграції в медіакультуру через формування критичного

ставлення до аудіовізуального продукту, перетворення учнівської молоді як споживачів аудіовізуального продукту в свідомих і творчих користувачів масмедіа, вироблення імунітету до маніпулятивної дії екрану, створення умов інформаційної безпеки для свідомих громадян суспільства неможливо без опанування педагогічними і науково-педагогічними працівниками основ медіаосвіти.

Вирішення цих завдань і буде запорукою свідомого спілкування з масмедіа, дасть можливість критично оцінювати як інформацію, так і норму поведінки особи в суспільстві.

Метою вивчення спецкурсу є формування у педагогічних працівників певних знань і вмінь з основ медіаосвіти та аудіовізуальної грамотності щодо вирішення сучасних медіапедагогічних проблем, розуміння ролі та значення медійного світу в професійному та особистісному становленні людини [9, с. 5].

Основними завданнями спецкурсу є:

– вироблення навичок розпізнавання маніпулятивної медіаінформації;

– формування практичних навичок використання загальноосвітніх медіапродуктів у професійній діяльності педагогічних працівників, формування в учнівської молоді полікультурної карти світу;

– визначення сутності медіакомпетентності;

– розкриття дидактичних, психолого-педагогічних і методичних аспектів застосування медіа в навчанні й вихованні;

– вивчення впливу різних медіазасобів на навчання і виховання молоді, можливих наслідків їх негативного впливу.

Навчальною програмою спецкурсу «Медіаосвіта та медіаінформаційна грамотність сучасного вчителя Нової української школи» передбачено вивчення вищезазначених проблем у закладах післядипломної педагогічної освіти. Розробка і практична реалізація в навчальному процесі програм з медіаосвіти і основ аудіовізуальної грамотності стане важливою основою для соціальної адаптації учнівської молоді до сучасного соціуму [10, с. 17].

Література

1. Закон України «Про інформацію». *Відомості Верховної Ради України*. 1992. 2 жовт., № 2657 (із змінами, внесеними згідно із Законами. Останній від 13.01.11 № 2938).
2. Закон України «Про доступ громадян до публічної інформації». *Відомості Верховної Ради України*. 2011. 13 січ., № 2939 – VI.
3. Закон України «Про захист суспільної моралі». *Відомості Верховної Ради України*. 2003. 20 листоп., № 1296 – IV.
4. Онкович Г. В. Використання інтегрованого простору знань у навчальному процесі засобами медіаосвіти. *Журналістика, філологія та медіаосвіта: зб. наук. доп.*, у 2 т. Т. 2. Полтава: Освіта, 2009. С. 252–255.
5. Робак В. До питання про розвиток медіапедагогіки у Німеччині. *Другий український педагогічний конгрес: зб. матеріалів конгресу*. Львів: Камула, 2006. С. 275–286.
6. Чемерис І. М. Медіаосвіта за кордоном: теорія медіаосвіти та коротка історія розвитку. *Вища освіта України*. 2006. № 3. С. 104–108.
7. Концепції впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція). Схвалена постановою Президії НАПНУ від 21 квітня 2016 р. № 1- 2/7 – 110. URL: https://24tv.ua/ukrayina_tag1119
8. URL: http://ms.detector.media/mediaprosvita/mediaosvita/mediagramotnist_tse_neobkhidne_vminnya_dlya_suchasnoi_osobistosti_liliya_grinevich/
9. Практичний посібник з медіаграмотності для мультиплікаторів / за заг. ред. В. Ф. Іванова. Київ: Акад. укр. преси, Центр вільної преси, 2019. 100 с.
10. Медіаосвіта та медіаінформаційна грамотність вчителя Нової української школи: навч. програма спецкурсу / укл.: М. О. Сташенко, О. В. Рудь. Луцьк: ВІППО, 2018. 68 с.